

Közvélemény- kutatás az új házak lakói között

(*Építés-építészet 1949/6–7.*
30–35. old.)

PREISICH GÁBOR
[1909–1998]

Az 1948–49. évi magasépítkezések tervezésénél az építészeknek nem állottak rendelkezésre olyan tapasztalatok, amelyek a lakásokat használó dolgozó tényleges igényeire rámutathattak volna. Az építészek „íróasztal mellett” tervezték a lakásokat, és teljesen hiányzott a kapcsolat a lakást használó dolgozó és a lakást tervező építész között. A Fővárosi Tervező Iroda (FÖTI) vetette fel azt a gondolatot, hogy az építészek megfelelő politikai és társadalmi kísérőkkel járják be az eddig felépült lakásokat, lépjenek közvetlen kapcsolatba a lakást használókkal és írják le tapasztalataikat kiértékelés céljából.

A főváros várospolitikai bizottsága ezt a javaslatot elfogadta, és az építészeti közvélemény-kutatás lebonyolításával a III. ügyosztály vezetőjét, *Bérczi Márton* tanácsnokot bízta meg. A vizsgálat céljára kérdőívek készültek. Magukban foglalták a lakást használó család létszámára, összetételére, szociális helyzetére, a lakás nagyságára és beosztására, szerkezeti és kiviteli problémáira, elhelyezésére és a közös helyiségekre vonatkozó kérdéseket. A javaslat szerint az adatfelvétel úgy történt, hogy a házak lakóit 3-3 tagból álló bizottságok – egy politikai megbízott, egy mérnök és egy nőmegbízott – végiglátogatták, általános tájékozódást szereztek arról, hogy a lakásoknak milyen hibái vannak és hogyan használhatók. A kérdőpontok inkább csupán vezérfonalat adtak a problémákhoz, nem statisztikai adatfelvétel célját szolgálták.

A látogatások során meg kellett hallgatni az újonnan épült házakban lakó dolgozók kívánságait, panaszait, de meg kellett vizsgálni azt is, hogy ezek a kívánságok, panaszok milyen mértékben helytállóak és mi-

lyen mértékben szüntethetők meg a jövőben. A vizsgálat alapján ki kellett értékelni, mekkora, milyen kivitelű lakásokat építsünk az 1950-es évben.

A nagy lakáshiány mellett ki kellett értékelni azt a határt is, ahol – az adott pénzügyi lehetőségek mellett – a feltétlenül jogos igények minimuma van. Megállapítandó kereteken belül pedig azt a lakásprogramot kellett megtalálni, amely az igényeket a legjobban kielégíti.

Ami magukat a kérdőpontokat illeti, nem volt várható, hogy *közvetlen* kérdések alapján kielégítő eredményt érjünk el, hiszen dolgozóink nagy része gyakorlatilag még maga sincs tisztában a lakás iránt támasztható követeléseivel. Ezért következtéseinket részben közvetett kérdésekre adott válaszokból kellett levonnunk, az életkörülményekből, az életmódból, a lakás üzemszerű használatából kellett következtetni arra – tekintetbe véve a szociális fejlődést is, – milyen lakás fogja az igényeket a legjobban kielégíteni. Az adatgyűjtő munka felvilágosító munkával párosult, sok esetben kiderült, hogy a lakás kielégítő használatához szakember megfelelő tanácsa szükséges.

Ami magukat a kérdéseket illeti, ezek nagyjából két csoportra oszlottak: az egyik csoport a szemlélő által megállapítható tényeket az általa szemlélt tapasztalatokat és következtetéseket foglalta magában, a másik csoport a lakókhöz közvetlenül intézendő kérdéseket tartalmazta. Az ezekre adott

válaszokból megfelelő következtetéseket tudtunk levonni. A közszükséglet-kutatást öt, három tagból álló csoport végezte. Munkájuk során bejárták a Lehel téri városi házakat, az újpesti Szent László úti, a Béke úti¹, a Pesterzsébeti-Csarnok téri, a csepeli², a Szél utcai, a Zápor utcai³, a Pongrácz úti⁴ városi házakat. Összesen kb. 150 lakást tettek vizsgálat tárgyává. Ezek közül a legkisebb egyszobás, fürdőszoba nélküli lakás volt, de akadtak három-, sőt négyszobás teljes lakások is. A bizottságok referátumaikban először általános tapasztalataikat írták le, majd az egyes kérdőpontok szerint sorra menve számoltak be részletes benyomásaikról.

A kutatás módjára vonatkozólag idézem az egyik csoport beszámolóját:

„A lakáskutatást a telepfelügyelőnél kezdtük. Megállapítottuk a kategóriákat, kikerestük a legjellemzőbb típusokat (kislétszámú, nagylétszámú család, fizikai dolgozó, értelmiségi, politikai téren dolgozó stb.). Ezeket azután meglátogattuk és kikérdeztük. Mindenütt nagy megértéssel találkozottunk, közvetlen kapcsolat alakult ki, beszélgetés közben szinte észre sem vették, hogy adatokat gyűjtünk.”

A lakóknak a lakásokra vonatkozó értelemi beállítottságára idézem az egyik mérnök jelentését.

„A lakók majd mindegyike örömmel lakik új otthonában, még nyolcgyermekes család is örül, mert ezelőtt sokkal rosszabb lakásuk volt. Kedvvel díszítik a lakást, sok a

1 *Építészeti-építés* 1950/8. 500–513. old.

2 *Építészeti-építés* 1949/1–2. 13–14. old.

3 *Építészeti-építés* 1950/7. 439–445. old.

4 *Építészeti-építés* 1949/6–7. 33–34. old.

kép, lapból kivágott dekoráció. Mindenki érzi és látja: óriási dolog, hogy a népi demokrácia már az első években ilyen otthont tud nyújtani a dolgozóknak.”

Maguk a kérdések, illetve tudnivalók, négy csoportra oszlottak. Az első kérdés-csoport a család létszámát, összetételét és szociális helyzetét tisztázta, és szükséges volt ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani, milyen szociális rétegek lakják az új lakásokat, és a különböző rétegeknek melyek az esetleg egymástól eltérő szükségleteik.

A család kereső és eltartott tagjainak száma, egybevetve a lakás berendezésével, a telítettségéről, illetve a zsúfoltságról nyújtott tájékoztatást.

A lakást használó személyek száma kettőtől egészen tizenegy főig terjedt. (Pesterzsébeten négy nagyobb lakás kivételével a lakások zöme egy-kétszobás.) Az átlagos létszám 4,7. A lakások többségénél mindössze egy kereső van, sok lakásban a férfi és nő is keresnek, de vannak olyan lakások is, ahol négy keresőt is találhatunk. A keresők átlagos száma lakásonként 1,6 volt.

A lakók legnagyobb része fizikai munkás, sok közöttük az élmunkás, de akad igen sok szellemi dolgozó, állami vagy üzemi alkalmazott, műszaki tisztviselő, tanító stb.

A gyakorlati tapasztalat igazolta azt az alapelvet, hogy szobánként két személy tekinthető a szociális lakáskultúra szempontjából megfelelő megoldásnak. Azonban jó beosztású lakások esetén, ha a helyiségek megfelelő nagyságúak, szobánként három személy az a maximum, amelyen felül semmi esetre sem szabad mennünk a higiénikus és kulturális szükségletek súlyos sérel-

me nélkül. Ahol nyolc-tíz személy lakott kétszobás lakásban, egyik szobában a férfiak, másik szobában a nők aludtak, ilyen szám mellett higiéniaról, családi életről a lakásban beszélni sem lehet.

Ha megvizsgáljuk a lakók számát, kiderül, hogy 18 százalékban hatnál többen, 24 százalékban két-három, 58 százalékban négy-hat személy lakik egy lakásban.

Ha feltételezzük, hogy az 1950-es évben építendő lakásokba nagyjából hasonló rétegek és hasonló arányban kerülnek beutalásra, mint a múlt években, ebből az következnék, hogy legfeljebb 20 százalék kétszobás lakás volna építhető; és ha a kétszobás lakások számát 60 százalékban, a háromszobásokét 20 százalékban állapítjuk meg, elmentünk addig a határig, ameddig a statisztikai tapasztalat alapján elmehe-tünk. Nem szabad azonban azt sem elfelejtenünk, hogy az így felépítendő lakásokba valószínűleg nagy részben kisebb lakásokból kerülnek a lakók, úgyhogy a kisebb – egyszobás vagy szoba-konyhás – lakások felszabadulnak kisebb létszámú családok számára. Igaz viszont az is, hogy – több szobából álló – társbérletek is megszűnnek, tehát ez a két véglet kiegyenlíti egymást. A fent megadott keret – nézetünk szerint – reális kívánalomnak tekinthető. Mivel a háromszobás lakások már lehetővé teszik a szülők és a különmű gyermekek elkülönítését, s mivel a felnőttek száma csak kivételes esetben haladja meg a kettőt, úgy látjuk, hogy háromszobásnál nagyobb lakásokról egyelőre, a mai gazdasági helyzetben, gondoskodni nem kell. Ahol ilyen épültek – tapasztalat szerint –, több család

hurcolkodott be, s így albérletek, ezáltal pedig a kisebb lakásnál még rosszabb lakásviszonyok keletkeztek.

A kérdések második csoportja a lakások területére és beosztására vonatkozott. Ezek közül elsősorban a lakószobák nagyságának, arányának és összefüggéseinek kérdését óhajtották tisztázni. Meg kellett állapítanunk, hogy melyek azok a méretek, melyeknél a család bútorai elhelyezhetők és az élet kielégítően lefolytatható.

A lakószobák a megvizsgált épületeknél különböző nagyságúak voltak. A nagyobbik lakószoba a Lehel téri, városi házaknál $16,40 \text{ m}^2$, Csepelen, az egyszobás lakásoknál 16 m^2 , a kétszobásnál 19 m^2 , a Béke úti lakásnál 25 m^2 -nél nagyobb, a Szél utcai házakban $16,50$ – $18,80 \text{ m}^2$, a Pongrácz úti lakótelepen pedig lakásonként különböző nagyságú. A tapasztalat szerint nem annyira a szoba abszolút nagysága, mint inkább bútorozhatósága volt a lényeges.

A lakás egy szobájában két ágyon vagy heverőn kívül még két szekrény és egy ülőgarnitúra elhelyezésére van szükség. A lakásokat látogatók a $16,50 \text{ m}^2$ körüli szobák nagyságát abszolút méretben is keveslik és az a vélemény alakult ki, hogy kb. 18 m^2 az a nagyság, amelynek betartása a kétszobás lakások nagyobbik szobájánál kívánatos. Ez egyébként megfelel a Szovjetunió legújabb normáinak, melyek egyszobás lakásnál 15 m^2 , két-, háromszobás lakásoknál 18 m^2 alapterületet írnak elő a nagyobb szoba számára.

Nálunk egyelőre az egyszobás lakásban is legalább két-három tagú család lakik, úgy hogy 18 m^2 terület ma még itt is szükségesnek látszik.

A kétszobás lakások második szobájánál a szobanagyság a megvizsgált lakásoknál 8 – 14 m^2 -ig terjed. 8 m^2 körüli nagyságú szobát általában kevésnek tartanak. Kevés akkor is, ha ott két fekvőhelyet helyezünk el, kevés akkor is, ha, mint a lakások egyik részénél látjuk, a kisebb szobában helyezik el az étkező garnitúrát. Négy méteres mélység mellett kb. $2,50 \text{ m}$ szélesség látszik annak a minimumnak, amely mellett ez a szoba jól kihasználható, azonban a szobának 12 m^2 -re való megnövelése még indokolt lehet.

Meg kívánom jegyezni, hogy a lakók a dupla ágy obligát egymásmelletti, a falra merőlegesen álló elhelyezéséhez nem ragaszkodnak. A megvizsgált lakások kb. 35 százalékában látjuk csak ezt az elrendezést, míg máshol a fekvőhelyet a fal mentében, egymásnak lábbal, vagy sarokba állítva, a legkülönbözőbb igen gazdaságos, ügyes elrendezéssel helyezték el. Szóval nem kell a kisebb szoba szélességmértét növelni csak azért, hogy abban keresztben álló ágyak elhelyezhetők legyenek. Ezzel szemben többen kifogásolták azt, ha a két szoba között közvetlen kapcsolat nem volt. Ez csak akkor hagyható el, ha a gyermekek már felnőttek; kisebb gyermekeknél fontos a szülők szobája és a gyermekszoba közötti közvetlen ajtó, különben a gyermekek ellenőrzése, különösen éjszaka nem lehetséges.

Általában a lakások bebútorozására vonatkozólag idézem Almár és Kósa mérnökök megjegyzéseit.

Almár azt írja: „Általában a lakók megtartották az építész által elképzelt elrendezést.”

Kósa szerint: „Meglepő, hogy milyen értelmesen vannak a szegényes, de jól megválogatott bútorok a lakásban elhelyezve.”

Hibáztatják a lakók azokat a szobákat, ahol az ablakfelületek túltengése miatt az aránylag kicsiny szoba megfelelően nem bútorozható. Ilyen hibát találnak a csepeli, illetőleg újpesti típusoknál.

Voltak, akik felhívták a figyelmet arra, hogy az ablakok helyezésére és az ajtók nyitási irányára nagy gondolt kell fordítani és több olyan típust bemutatnak, ahol különösen az ajtónyílások nem megfelelőek.

Ugyancsak általánosan hangsúlyozzák annak feltétlen fontosságát, hogy minden szobának közvetlen, külön bejárata legyen, még háromszobás lakás esetében is.

A másik jelentős probléma a konyha kérdése. A legkisebb 4,5–5 m²-es konyhától egészen a 10–12 m²-es külön főzőfülkével ellátott konyháig minden változat előfordult a megvizsgált lakásokban.

A vizsgálat eredményeképpen megállapítható, hogy a konyhát, főzésen kívül, minden esetben étkezés céljára is használják.

Kósa szerint „a család élete mindig a konyhában játszódik le, itt főznek, esznek, mosnak (a nagyobb mosást mindenütt mosókonyhában végzik). A bérlők egyharmada azonban már nappal is a szobában tartózkodik, ott játszanak a gyermekek, ott tanulnak, ott hallgatják a rádiót és ott étkeznek. Érdekes, hogy még az aránylag nagylétszámú családok sem használják a konyhát alvóhelyül, inkább mind a szobában alszanak.”

Ugyancsak Kósa nagyon dicséri az olyan lakókonyha jellegű helyiséget, amelynek egy beszögellésében van a tűzhely, a vízvezeték kiöntő és a fürdőkáád. Leírja, hogy

egy-egy lakásokban ezt a beszögellést függönnyel választják el a konyha többi részétől, ahol az ebédlőasztalt, a konyhapolcot, a rádiót, a vitrint helyezik el és így eggyel több szobájuk van.

Ezzel szemben egy másik referátum szerint lakókonyha létesítése nem megfelelő, különösen akkor nem, hogyha ez azzal jár, hogy a nagy lakószoba elmarad és csak kisebb hálószobákat (fülkéket) létesítenek a lakókonyha mellett.

A referátumokból egyértelműleg megállapítható, hogy 7–7,5 m²-nél kisebb konyha nem megfelelő. A konyhában a teljes konyhaberendezést – tűzhely, kiöntő, szekrény, személtáda, jégsekreány, asztal és székek – el kell tudni helyezni oly módon, hogy a konyhaasztal egyszersmind étkezés céljára is felhasználható legyen. A megoldást a főzőkonyha és a lakókonyha között közbeeső típusban, az ún. étkezőkonyhában látjuk. Ennek megfelelő mérete 7,50–10 m² és legkisebb szélességi mérete 2 m. Ha a konyha nagyobb és étkezési és főzési része egymástól megfelelően elválasztható, a lakás használhatóságát nagymértékben növeli. Meg kell jegyeznünk, hogy amíg a Kósa által megvizsgált Béke úti lakásoknál a főző- és fürdőfülke egyesítése ellen kifogást nem emeltek, addig a Vidos által megvizsgált Szél utcai épületeknél egyöntetűen kifogásolták a zuhanyoknak a konyhák fülkéjében való elhelyezését. Nézetünk szerint a mosás, fürdés, zuhanyozás, mosás funkcióját nem szabad a konyhában elhelyezni, nemcsak azért, mert gusztustalan, hanem a használatban is helytelen. Ha fürdőszoba nincs, akkor a konyhában lehetőséget kell adni a kismosás elvégzésére, tehát a konyha területét növelni kell.

A főzést mindenki – ott is, ahol van takaréktűzhely – lehetőleg gázon végzi. Leghevesebbek látszik tehát gáztűzhely beállítása. Emellett a konyhában kéménylyukról kell gondoskodni, hogy a konyha a hidegebb téli napokban fűthető legyen.

A következő probléma a fürdőszoba.

A fürdőszoba iránti kívánság annyira egyöntetű és egybehangzó, hogy véleményem szerint – legalábbis Nagybudapestben – mindenütt kell fürdőszobát építeni. E véleményemben megerősítenek a csepeli gyári munkásokkal 1943-ban folytatott beszélgetéseim, amelyekben – tudtommal elsőnek – kíséreltem meg Magyarországon a lakástervezéssel kapcsolatos módszeres közvélemény-kutatást. A csepeli dolgozók közt már akkor is határozott és egyértelmű volt a fürdőszobaigény, ezért már akkor is hajlandó lett volna a dolgozók többsége anyagi áldozatot is vállalni, ugyanúgy, mint ahogy ez a mostani kutatásaink során is beigazolódott. Kétségtelenül bebizonyult, hogy a fürdőszobát zuhanyfülke semmiképpen sem pótolja, ahol ilyenek vannak, a lakók egyöntetűleg panaszkodnak és azt közlik, hogy nagyobb bért is fizetnének, ha fürdőszobát kapnának. Ezt azzal is indokolják, hogy a zuhanyfülkében kismosás nem végezhető, a zuhanykád az öblítésre is használható fürdőkádat nem pótolja, a vezetékmenyiséget nem csökkenti és ilyen esetben a konyha területét növelni kell. A fürdőszoba hiányát csupán megfelelően méretezett, felszerelt és karbantartott fürdőépülettel lehet ellensúlyozni, azonban ennek létesítési és karbantartási költsége folytán – nézetünk szerint – megtakarítás nem érhető el.

Több lakás közös fürdőszobával ellátása megfelelő kezelőszemélyzet híján higiénia szempontjából helytelen és feltétlenül a lakók egymásközti súrlódására ad alkalmat. Kívánatos volna azonban, hogy a fürdőszobáknál az eddigieknél kisebb kádakat alkalmazzunk. Ez lehetővé tenné a sokkal kisebb üzemi költséget és a kisebb, 30 literes gázautogeyserek használatát. Ahol autogeysers van, azt mindenütt szívesen használják, a gázszámlát sehol sem sokallják. Kósa következőképpen referál erről a kérdésről: „A fürdőszobás bérlőktől megkérdeztük, hogy mennyi a havi gázszámla. A havi 15-20 forint azt mutatta, hogy nemigen fürdenek. Volt 40-50 forintos, sőt 85 forintos számla is. Ez gyakori fürdésre mutat. A bérlők nem sokallják a gáz árát és nagyon meg vannak elégedve az autogeyseres fürdőszobával.”

Figyelemmel arra, hogy általában nagyobb létszámú családok lakják a lakásokat, fürdőkád mellett mosdóról minden esetben kell gondoskodni. Megtakarítás érhető el a csaptelepeknél, elsősorban a fürdőszobai zuhany elhagyásával, amelyet sehol sem használnak. WC-nek a fürdőszobában elhelyezése csak egyszobás lakásokban – kislétszámú családoknál – engedhető meg. A fürdőszobának az előszobával, esetleg a konyhával kell kapcsolatban állnia, semmi esetre sem engedhető meg olyan megoldás, hogy a fürdőszoba csupán az egyik szobából nyíljék.

Az éléskamrát illetően a tapasztalatunk az, hogy nagybudapesti viszonylatban a kisméretű, 0,8–1 m² nagyság tökéletesen elegendő. Nagyobb ételmennyiséget nem tartanak az éléskamrában, itt a fővárosi és a

vidéki városok lakástípusa is erősen különbözni fog. Az éléskamrában az élelmiszereken kívül rendszerint háztartási eszközök, nagyobb lábasok, seprű stb. vannak. Természetesen a kis éléskamrát megfelelő módon el kell látni kamrapolcokkal. Csepelen az összesen 80 cm polchosszúságot joggal kifogásolják. Ahol az éléskamra napos oldalon, külső ablakkal van ellátva, a háziasszonyok panaszkodnak, a belső szellőzősű kamrát szívesebben veszik.

Következő kérdésünk az előszobára vonatkozott. Meg kívántuk állapítani, hogy mekkora méretű előszoba szükséges. A lakások legnagyobb részében az előszobában fogason kívül más bútor nem állt, olyan helyeken sem, ahol az előszoba nagysága szekrény elhelyezését lehetővé tette volna. Ilyen helyeken néhol étkezőgarnitúrát helyeztek el az előszobában, és ezt is szobágyanánt használták, amit teljesen helytelennek tartunk. Ahol a konyha nagysága nem megfelelő, a szenes-fás ládát helyezik el az előszobában.

Kétségtelen, hogy a jólét és a lakáskultúra növekedésével több szekrényre lesz szükség, érzésünk szerint azonban, ha a területet növelni tudjuk, elsősorban a lakóhelyiségek bővebb méretezése szükséges, az előszobában elegendő a fogas helyéről gondoskodni.

Újra a szovjet normákra hivatkozom, ahol ugyanilyen elgondolás szerint az eddigi 1,5 m előszobai középzsélességet 1,30 m-re csökkentették.

Sok korábbi vita tárgya volt az a kérdés, hogy a lakásokhoz szükséges-e erkély és ha igen, milyen égtáj felé legyen fordítva és mire használják.

A megvizsgált lakások csaknem mind-egyikének van erkélye. Csepelen és Pest-erzsébeten az erkélyt napozásra, kisebb gyermekek kirakására, levegőztetésére használják. Kósa Zoltán szerint, „ahol nincs a lakásokban erkély, szeretnék, ha volna, de nagyon nem hiányzik”. Vidos Zoltán azt írja: „a két-három négyzetméter nagyságú erkélyt házimunkához, varráshoz használják, kiülnek, a gyermekek ott játszanak.”

A referátumokból nyert tapasztalatok szerint erkélyt – elsősorban magasabb épületeknél – feltétlenül kívánatos létesíteni, ahol ez úgyszólván az egyetlen hely apró gyermekek napközbeni levegőztetésére és a lakásban lakó dolgozók legalább néhány perces felüdülésére.

Alacsonyabb (legfeljebb háromemeletes), parkban álló épületeknél az erkély nem annyira fontos, bár kétségtelen, hogy különösen ott, ahol gyermekek vannak, rendkívüli módon tehermentesíti az anyát. Az elmondottakból következik, hogy az erkélynek a napos oldalon kell lennie, azonban a forró déli naptól lehetőleg védelmet kell nyújtania.

Összefoglalva az elmondottakat, az 1950-es lakástípusnak tehát egy 18–20 m²-es nagy szobából, szükség szerint egy vagy két, 10–12 m²-es, külön bejáratú kisebb szobából, 7,5–10 m²-es konyhából, továbbá minimális méretű előszobából, éléskamrából, fürdőszobából, WC-ből és – a lakások legnagyobb részénél – erkélyből kellene állnia...

Megemlítjük még, hogy a megvizsgált lakásokban a lakások belmagassága 2,65–3 m között változott, ezzel kapcsolatosan kifogás nem merült fel, nézetünk

szerint kellő szellőztetés biztosítása mellett a 3 m-es emeletmagasság, s a 2,65 m-es belmagasság mint minimum elfogadható.

A következő kérdéscsoport az építkezések szerkezeti és kiviteli problémáit foglalta magában.

Ezen a téren a bizottságok igen sok érdekes részletmegfigyelést tettek, amelyek, ha talán nem is foglалhatók szabatos rendszerbe, mégis sok megszívlelendő és érdekes javaslatot tartalmaznak.

Elsőnek mindjárt a falazatok kérdése merült fel. Az épületek legtöbbször 38 cm vastag sejtéglafallal vagy égetett tömör téglafallal készült, vannak azonban 28 cm vastag sejtéglafallal készített lakások is, amelyek télen sem adnak panaszra okot. E kérdésről a tervezőkkel megbeszélést folytatva, az a nézet alakult ki, hogy a 28-as sejtéglafal, megfelelő erős vakolattal, saját építészeti tapasztalataink szerint is legtöbb esetben kielégítő volt. Némely esetben előfordult ugyan, hogy az északi vagy északnyugati oldalon a falon lecsapódás keletkezett. Mivel a 38 cm vastag, tömör téglafal a klímánknak teljesen megfelel, az általában használatos 38 cm-es iker sejtéglafal feleslegesen biztonságos megoldás. Helyes falvastagság a 30–32 cm méretű volna, amely átmenő, függőleges hézagokat nem tartalmaz. E célra használni lehetne a 28-as sejtéglafal, melléje falazott válaszfallal vagy kőszivacs lapokkal. A kérdést tökéletesen tíz, illetőleg húsz cm méretű sejtéglalák gyártása oldaná meg. Az ezekből falazott fal kétoldali vakolattal 33–34 cm átmenő hézag nélküli falvastagságot tenne lehetővé. Ebbe a falvastagságba – takarással – már a vasbetonpillérek is beilleszthetők.

Sok panasz van általában a famunkára. Ajtók, ablakok rossz anyagból készülnek, bedagadnak vagy hézagosak. Kifogásolták a túl nagyméretű, faltól-falig érő ablakokat, amelyek a kellő bútorozást nem teszik lehetővé. Kifogásolták a komplikált szerkezetű bukóablakokat, a nem megfelelő minőségű Teschauer csavarokat. Kifogásolták, ha az ablakparapetek magassága nincs helyesen megválasztva. Ahol 1,40–1,50 m magas parapetű konyhaablakok vannak, az börtönszerű, kellemetlen érzést vált ki. Viszont szükséges, hogy a parapetmagasság elegendő legyen az ablak alatt egy asztal elhelyezésére. Általában „formalisztikus kórtünet”, ahogy Almár György írja, „az üvegezés túltengése”, találkoznak a lépcsőházakban faltól-falig és mennyezettől padlóig érő, felesleges ablakokkal, nem tisztítható vaskezzel, feleslegesen mélyen üvegezett konyhaajtókkal, amelyekbe a gyerekek belebukhatnak, eltörnek az üveget, felsértik magukat.

A padlókat, a parkettát is, sok helyütt viaszolás helyett súrolják, úgy, hogy újra és újra felmerül, mint egyik legégetőbb kérdés, a parketta helyett kellő tömörségű mosható, hézagmentes padló létesítése. (Figyelemmel arra, hogy az olcsóbb hajópadló készítése nemzetgazdasági szempontból nem látszik kívánatosnak.)

A mellékhelyiségek szellőzése egyik fontos szerkezeti kérdésünk, erre vonatkozólag megállapítható, hogy az egyszerű, függőleges szellőzőkürtővel ellátott mellékhelyiségek szellőzése nem kielégítő. Ezeket a helyiségeket a lakók úgy szellőztetik, hogy kinyitják az ajtókat, s így keresztvázat lehet létesíteni. Szellőzőkürtős megoldás esetén feltétlenül gondoskodni kell a jövőben a vízszintes csatornán friss

levegő bevezetéséről a helyiségekbe. Különösen magasabb épületeknél légakna alkalmazása egyszerűbb, olcsóbb és előnyösebb megoldásnak látszik.

Igen sok apró részlethiba jelentkezik a kivitelnél, ami a tervezés gondatlanságára mutat és kellő elővigyázattal kiküszöbölhető. Így éles falsarkok, melyekről a vakolatot leverik, a szárítókban nem megfelelően felerősített alumínium huzalok, erkélyeknél létraszerűen kiképzett, vízszintes és így a gyermekekre veszélyes vasrácsok adnak panaszra okot.

Fontosabb probléma a fűtés és a melegvízszolgáltatás kérdése. Mivel a lakások legnagyobb részét csupán a reggeli és esti órákban használják, legfeljebb az asszony tartózkodik a délelőtti folyamán a konyhában, az egész lakás központi fűtése általában gazdaságtalan, nem fizetődik ki. Jobban szeretik a kályhafűtést, ahol mindenki saját tetszése szerint fűt. Megfelelnek a jó minőségű, egyszerű vaskályhák, amelyeket nyáron kitesznek, hogy így a lakásban több hely legyen.

A melegvízszolgáltatásra mindenki, kivétel nélkül panaszkodik, sokallják a költséget és azt, hogy a melegvíz időbeosztásához nem tudnak alkalmazkodni. Olcsóbb, jobb megoldás a fürdőkályha és még jobb a gázautogeyszer. A gáz általában közszeretettel örvend.

Több lakásnál felmerült az a kifogás, ahol melegvízszolgáltatásos fürdőszobában van a WC, hogy a forró pára a WC tartályok hideg vasfalaira lecsapódik és onnan állandóan lecsöpög az ülésdeszkákra.

A villanyszerelvények használatát illetően azt állapítottuk meg, hogy általában csupán a közfénylámpahelyeket használják.

Olvasás, kézimunkázás – asztali, falilámpa híján – rendszerint a gyenge közfénylámpa fényénél történik. Ez azonban csak átmenet lehet, a keresetek javulásával a világítás használata is javulni fog. Ezért helytelen lenne a pillanatnyi helyzetet tekintetbe véve a konnektorokat elhagyni, de mennységüket lakóhelyiségenként egy darabra redukálni lehetne.

A vizes helyiségek burkolására csempe helyett legömbölyített szélű márványmozaik vagy carrarit lapok – bár nem szépek – jól beválnak.

Különösen meleg, déli fekvésű lakásoknál szükségesnek látszik lehúzható, esetleg színes, a szobát elárnyékoló függöny létesítése. A falécekkel (vagy náddal) kombinált színes vászonfüggöny (lásd Lehel tér) igen tetszetős. Hibája, hogy javítására üzemeink egyelőre nincsenek berendezkedve.

A lakások bútorozására vonatkozólag érdekes, hogy amíg a lakások egyik csoportjánál a látogató mérnökök azt állapítják meg, hogy a bútorok egyszerűek, ízlésesek és jól elhelyezettek, addig Almár György szerint: „rengeteg sok a Dohány utcai és Baross utcai kommersz bútor, amit súlyos ezresekért hitelbe vásárolnak. Talmi, kispolgári bútor és nemcsak az a hibája, hogy formailag rossz, giccses, hanem szellemiségében elhibázott”.

Feltétlenül súlyt kell helyeznünk dolgozóink lakáskultúrájának tudatos emelésére, a jó minőségű típusbútor propagandájára. Kívánatos lenne egy-egy lakótelepen egy bebútorozott mintalakás bemutatása, esetleg oly módon, hogy az így bemutatott bútorok részletre átvehetők legyenek.

A negyedik – utolsó – kérdéscsoport a lakások közös helyiségeire, a lakások elhe-

lyezésére és általános elrendezésére vonatkozott.

A közös helyiségek közül a mosókonyhát csaknem mindenki használja, de hús lakásonként egy mosókonyha, a hozzátartozó szárítóval elegendőnek mutatkozott.

Majdnem általános volt a panasz a nem megfelelően szellőző szárítóhelyiségekre. A jövőben ezeket lehetőleg a felső emeletre kell helyezni, ha mégis a pincébe vagy alagsorba kerülnek, lehetőleg kétoldali szellőzést kell biztosítani és a téli szellőzést, kívülről fűthető, kályhakkal kell elősegíteni.

Pincerekeszre mindenütt szükség volt, mivel kb. 15–20 q tüzelőt kell a rekeszekben egyszerre elhelyezni.

Több tervezőnk felvetette azt a gondolatot, hogy szükséges-e olyan helyiség, ahol kerékpárokat és gyermekkocsikat lehet raktározni, mert ma már csaknem minden második lakónak van kerékpárja. Szükséges a bejárat olyan kiképzése, hogy a lakók névtáblája mellett hirdetőmenynek, faliújságnak megfelelő hely legyen. Szükséges minden házhoz porolóállvány és a bejáratnál lábtörlőrács létesítése. Meggondolandó, hogy nem kellene-e minden háznál – a házfelügyelői lakással kapcsolatban – egy telefont is létesíteni.

A lakások különböző – lépcsőházas, lépcsőházanként két vagy több lakásos, függőfolyosós – alapformái között lényeges kü-

lönbség nem mutatkozott. A függőfolyosós típusoknál, olyan helyeken, ahol a függőfolyosó nyugat, illetőleg északnyugat felé esett, panaszkodtak, hogy a szél a port az előszobába fújja. Ilyen esetben arról is panaszkodtak, hogy a lépcsőház nyitottsága következtében huzatos volt a lakáshoz vezető út.

Az alacsonyabb, lift nélküli házakat, illetőleg az alsó emeleket egyelőre azért részesítik előnyben, mert igazságtalan megkülönböztetésnek érzik a magasabb emeleten lakóknál fizetendő liftdíjat. Ugyanez okból nem használják pl. a Lehel téri házak járható tetőteraszát.

A ház körüli kert létesítésében a lakók egyéni munkával csaknem kivétel nélkül hajlandók részt venni. Több lakótelepen a lakók öntevékenyen létesítettek a ház előtt 3–4 méteres kertsávokat. Feltétlenül kívánatos, hogy ez a mozgalom hatósági támogatással nagyobb mértékben kifejlődjék. Természetesen ki kell értékelni, hogy az ilyen önkéntes munkavállalásnak mennyi a gyakorlati értéke.

Óvodákra, iskolákra, illetőleg bevásárlási helyekre vonatkozólag az a tétel nyert igazolást, hogy kb. 5–6 perc – iskoláknál 1–2 perccel több – az a határ, amelynél tovább gyalogolni már fáradságot és nehézséget okoz a gyermekeknek, illetőleg a háziasszonyoknak.